

ترسیم روند پژوهش‌های حسابداری پایداری با رویکرد نگاشت دانش

پریسا احمدی^{۱*}، علی رحمانی^۲

چکیده: سالهاست که نگرانی‌ها در مورد حفظ سیاره زمین، به موضوع داغ جامعه، فعالیت‌های دانشگاهی و مشاغل تبدیل شده است. در این رابطه به ضایعات، مصرف انرژی، زندگی نسل‌های آینده و ... با دیدی متفاوت نگرینسته می‌شود. در ایران به دلیل تازگی موضوعات پایداری، پژوهش‌های کمی در حوزه حسابداری پایداری صورت گرفته است ولی اقبال زیادی به این حوزه وجود دارد. لذا این پژوهش به بررسی تحقیقات صورت گرفته در حوزه حسابداری پایداری پرداخته است تا بینشی در مورد پژوهش‌های پایداری و ترسیم روندها و جهت‌گیری این پژوهش‌ها فراهم کند. در این پژوهش، با استفاده از روش کتاب‌سنجی یا نگاشت دانش، پژوهش‌های انجام شده طی سال‌های ۲۰۰۰ الی ۲۰۲۴ در دو سایت مرجع اسکوپوس و وب آو ساینس با استفاده از نرم افزار آراستدو؛ شناسایی، بررسی، طبقه بندی و روند یابی شده‌اند. یافته‌های این پژوهش دیدی کلی به پژوهشگران درخصوص روند پژوهش‌های انجام شده، مرز دانش پایداری و جهت‌گیری آینده می‌دهد. همچنین از این یافته‌ها برای ایجاد چارچوب یا ساختار حوزه پایداری در حسابداری نیز می‌توان بهره برد. روش نگاشت دانش با ارائه اطلاعات کمی و دقیق، پژوهشگران را در شناخت موضوعات پژوهش و مسئله‌یابی، بهبود کیفیت مقاله‌ها، تحلیل تأثیر آنها و انتخاب بهترین راهکار در نگارش مقالات علمی یاری می‌کند.

واژه‌های کلیدی: حسابداری پایداری، حسابداری مسئولیت اجتماعی، تحلیل کتاب‌سنجی، پایداری

۱. مقدمه

اصطلاح "توسعه پایدار"^۱ مفهومی است که به واسطه پیامدهای منفی زیست‌محیطی و اجتماعی ناشی از رویکردهای توسعه یک‌جانبه اقتصادی پس از انقلاب صنعتی و تغییر نگرش بشر

۱- گروه حسابداری، دانشکده علوم اجتماعی و اقتصادی دانشگاه الزهرا (س)، تهران، ایران

۲- گروه حسابداری، دانشکده علوم اجتماعی و اقتصادی دانشگاه الزهرا (س)، تهران، ایران

به مفهوم رشد و پیشرفت پدید آمده است. استفاده بی‌رویه از منابع که عمدتاً در کشورهای صنعتی سرچشمه می‌گیرد، با افزایش ناسازگاری در مصرف منابع و رفاه بین کشورهای صنعتی و در حال توسعه همراه بوده است (چیچیلنسکی^۲، ۱۹۹۷). قبل از آغاز قرن بیستم، بسیاری از مشاغل می‌توانستند بدون اتخاذ روش‌های پایداری موفق باشند. در واقع بدون وجود هیچ گونه اقدام حفاظتی و یا احتیاطی، پسماندهای مختلف حاصل از تولید در طبیعت رها می‌شد و در نتیجه آلودگی محیط زیست را به دنبال داشت (ویلن و همکاران^۳، ۲۰۱۸). با این حال، امروزه حفاظت از جامعه و محیط زیست اهمیت بیشتری پیدا کرده و مفهوم پایداری توسط تعداد فزاینده‌ای از مشاغل پذیرفته شده است. مفهوم پایداری در این واقعیت نهفته است که برای موفقیت درازمدت یک کسب و کار، فعالیت‌های آن باید براساس اکوسیستم، جامعه و محیط اطراف آن مورد ارزیابی قرار گیرد (دیداسکالو و همکاران^۴، ۲۰۲۳). علاوه بر این، شرکت‌هایی که از شیوه‌های توسعه پایدار استفاده می‌کنند، از نظر "تصویر بیرونی" بهتر در نظر گرفته می‌شوند. به صراحت، شرکتی که هم جامعه و هم محیط را در نظر می‌گیرد (یعنی کمک به اقدامات بیشتر با محوریت انسان و اجتناب از آلودگی)، تصویر شرکتی سازگار با محیط زیست و اجتماعی را به محیط خارجی نشان می‌دهد (ون تولدر و همکاران^۵، ۲۰۲۱). ر سال ۱۹۸۷ برای نخستین بار به‌طور رسمی مجموعه‌ای از پیشنهادها و اصول، جهت دستیابی به توسعه پایدار برای کشورهای در حال توسعه فراهم آمد (براندتلند^۶، ۱۹۸۷). سپس موضوع توسعه پایدار در کنفرانس سازمان ملل متحد در زمینه‌ی محیط زیست و توسعه (۱۹۹۲) در شهر ریودوژانیرو (به عنوان اجلاس زمین) به‌طور گسترده‌ای مورد توجه قرار گرفت و اداره و بهره‌برداری درست و کارا از منابع پایه، طبیعی و مالی و ... برای دستیابی به الگوی مصرف مطلوب را در صدر برنامه‌های جهانی قرار داد. پس از آن، پژوهشگران به طور فزاینده‌ای به درک پایداری از لحاظ زیست محیطی و همچنین از نظر ذی‌نفعان علاقه‌مند شده‌اند و این موضوع در بسیاری از کشورها مورد مطالعه قرار گرفته است (شارما و رانی^۷، ۲۰۱۴). همچنین پایداری توجه بسیاری از کسب و کارهای بین‌المللی، سیاست‌گذاران، قانون‌گذاران و سرمایه‌گذاران در مورد جنبه‌های مختلف پایداری سازمان از جمله نظریه‌ها، استانداردها، عملکرد، ریسک‌ها و گزارشگری پایداری و اطمینان بخشی آن را به خود جلب کرده است (کردستانی و همکاران، ۱۳۹۸). به همین علت بورس‌های اوراق بهادار در همه کشورها، شرکت‌های پذیرفته شده نزد خود را به گزارشگری مسائل مرتبط با پایداری ملزم می‌نمایند. همچنین بیش از ۶۰۰۰ شرکت اروپایی ملزم به افشای اطلاعات عملکرد پایدار در ابعاد غیرمالی خود در سال ۲۰۱۷ بودند. در آخر باید اشاره کرد که در

سال ۲۰۰۰ فقط ۵۰ شرکت بین‌المللی اطلاعات پایداری خود را به صورت داوطلبانه منتشر می‌کردند درحالی‌که این رقم در سال ۲۰۱۱ به بیش از ۳۰۰۰ شرکت در سراسر جهان رسید (گنجی، ۱۳۹۱).

به دلیل ورود مراجع تدوین استاندارد حسابداری به موضوع افشای اطلاعات پایداری، مسئولیت اصلی در خصوص طراحی فرآیندها، سامانه‌های اطلاعاتی، جمع‌آوری اطلاعات و تلخیص و گزارش آنها در انطباق با استراتژی پایداری شرکت‌ها و شاخص‌های کلیدی عملکرد ابعاد مختلف پایداری، با حسابداران است (رحمانی و همکاران، ۱۴۰۱-ب). به بیان دیگر، امروزه پایداری به عنوان مرز دانش و عمل شناسایی شده و اهمیت حسابداری پایداری به عنوان ابزاری برای پاسخگویی اجتماعی مطرح می‌گردد. همچنین یافته‌های ناشی از بررسی‌ها نشان می‌دهد که تمرکز اصلی بر ادغام پایداری در سیستم‌های کنترل مدیریت است و حسابداران مدیریت، به عنوان محور اصلی اجرای راهبردهای مسئولیت اجتماعی و پایداری شرکت‌ها تلقی می‌گردند (برزگر و همکاران، ۱۳۹۸).

همان‌طور که ذکر شد؛ پایداری جز موضوعات داغ و بسیار با اهمیت است. در این راستا، پژوهش حاضر با اتخاذ روش تحلیل کتاب‌شناسی^۸ و به طور خاص تجزیه و تحلیل هم‌واژگانی^۹ و مصور نمودن نگاشت علمی^{۱۰}، تصویری از ساختار مفهومی پژوهش‌های حوزه پایداری در ادبیات حسابداری و تحلیلی در سطوح سند، نویسنده، مجله، مؤسسه و کشور ارائه می‌کند. به بیان دیگر، این پژوهش با استفاده از خروجی دو پایگاه داده اسکوپوس و وب آو ساینس در دوره زمانی ۲۰۰۰-۲۰۲۴ و به کمک نرم افزار تحلیل آماری آر استدیو، روند پژوهش‌های انجام شده در حوزه حسابداری پایداری را مورد بررسی قرار می‌دهد. تعداد مقالات علمی منتشرشده در حوزه‌های مختلف علمی به طور روزافزون در حال افزایش است و حتی ممکن است به روزرسانی دائمی اطلاعات با انتشار مقالات جدید امری بعید باشد (نوراحمدی و همکاران، ۱۴۰۰)؛ اما مرور متون نقش مهمی را در ترکیب یافته‌های پژوهش‌های گذشته به منظور استفاده مؤثر از پایگاه دانش موجود، پیشبرد یک پژوهش و ارائه بینشی مبتنی بر شواهد قابل آزمایش و قضاوت حرفه‌ای ایفا می‌کند (روسو^{۱۱}، ۲۰۱۲).

۲. مبانی نظری و پیشینه پژوهش

ارائه تحلیل و بررسی پژوهش‌های انجام شده در حسابداری پایداری، در پرتو تئوری‌های

مختلف حسابداری تفسیر می‌شود. این تئوری‌ها علاوه بر تدوین مفاهیم، روش‌ها و مدل‌های جدید، به توضیح راه حل‌های موجود و مورد استفاده در عمل نیز کمک شایانی می‌کنند (زیزنرسکا^{۱۲}، ۲۰۲۰). مطالعات حسابداری پایداری عمدتاً با رویکرد اثباتی خود و طرح سؤالاتی از قبیل "وضعیت فعلی چیست؟" و "چرا چنین است؟" محیط خود را توصیف و تبیین می‌کند. برای این منظور، در این پژوهش‌ها عمدتاً از تئوری‌هایی مانند تئوری ذی‌نفعان^{۱۳}، تئوری مشروعیت^{۱۴}، تئوری علامت‌دهی^{۱۵} و نظریه نهادی^{۱۶} بهره گرفته می‌شود (رحمانی و همکاران، ۱۴۰۱- الف).

تئوری ذی‌نفعان یکی از تئوری‌های مدیریت سازمانی می‌باشد. تئوری مذکور بیشتر یک سنت پژوهشی گسترده است که فلسفه، اخلاق، تئوری‌های سیاسی، اقتصاد، حقوق، علوم سازمانی و اجتماعی را در هم می‌آمیزد. بر اساس تئوری ذی‌نفعان، هر کسی که به هر نحوی تحت تأثیر سازمان یا عملکرد آن باشد ذی‌نفع محسوب می‌شود، از جمله کارکنان، مشتریان، تامین کنندگان، جوامع محلی، گروه‌های محیطی، گروه‌های دولتی و غیره. تئوری ذی‌نفعان معتقد است که سازمان‌ها و شرکت‌ها باید تلاش کنند تا به همه ذی‌نفعان نفع برسانند و با انجام این کار، سازمان به موفقیت پایدار واقعی دست خواهد یافت (حاجی علیزاده و همکاران، ۱۳۹۹). اسپنس و همکاران^{۱۷} (۲۰۱۰) دریافتند که پژوهشگران، تئوری ذی‌نفعان را به عنوان مفیدترین و غالب‌ترین تئوری در توضیح انگیزه‌های گزارشگری پایداری مطرح می‌کنند. طبق یافته آنها، بیشتر مطالعات یا به صورت ضمنی و یا به صراحت به این تئوری ارجاع داده‌اند.

تئوری مشروعیت بیانگر این است که یک شرکت برای بقا در یک جامعه باید ارزش‌های خود را با ارزش‌های اجتماعی آن جامعه، منطبق سازد. در واقع، اگر جامعه احساس نماید که شرکت در مسیر قابل قبولی حرکت نمی‌کند، مشروعیت آن به خطر می‌افتد و شرکت با ریسک عدم پشتیبانی جامعه رو به رو خواهد شد. به بیان دیگر، هدف استراتژی مشروعیت، محافظت از مشروعیت به‌عنوان یک دارایی ارزشمند است (هربرت و گراها^{۱۸}، ۲۰۲۲). طبق نظریه مشروعیت، مشروعیت داشتن برای بقای شرکتها لازم است؛ بنابراین، شرکتها فعالیتهای متفاوتی را با هدف افزایش مشروعیت خود انجام می‌دهند. آنها قراردادهای ضمنی با جامعه دارند و تحقق این قراردادها به عملیات آنها مشروعیت می‌بخشد، از جمله اینکه آنها گزارشهای پایداری را تهیه و اطمینان بخشی نمایند (رحمانی و همکاران، ۱۴۰۱- ب).

بر اساس تئوری علامت‌دهی شرکت‌های سودآور به وسیله ارائه اطلاعات بیشتر و بهتر به بازار نسبت به دیگر شرکت‌ها قدرت رقابتی خود را علامت‌دهی می‌کنند. بنابراین علامت‌دهی به بازار

جهت افزایش ارزش شرکت یا کاهش هزینه سرمایه و جلب رضایت سرمایه گذاران دلیلی برای افشای بیشتر اطلاعات می‌باشند. شرکت‌هایی که سودآوری و نقدینگی بالایی دارند تمایل بیشتری برای افشای اطلاعات و علامت‌دهی نسبت به عملکرد خوب جهت جذب سرمایه گذار و جلب اعتماد سهام‌دار دارند (بنابی قدیم و خدادادی، ۱۳۹۵). نظریه علامت‌دهی فرض می‌کند که افشای پرهزینه است و شرکت‌ها زمانی گزارش‌های خود را اطمینان‌بخشی می‌کنند که مزایای آن بیشتر از هزینه‌های مربوطه باشد؛ بنابراین، یک شرکت ممکن است به طور داوطلبانه گزارش پایداری را اطمینان‌بخشی کند تا تصویری مثبت از خود را به جامعه در خصوص عملکرد مسئولیت اجتماعی نشان دهد (باگنولی و واتس^{۱۹}، ۲۰۱۷).

نظریه نهادی فرآیندی را در نظر می‌گیرد که توسط آن ساختارها از جمله الگوها، قوانین و هنجارها به عنوان رهنمودهای معتبر برای رفتار و فعل و انفعالات اجتماعی هستند. طبق این نظریه، سازمان تحت تأثیر فشارهای نهادی مجبور است تا با آن فشار همسو شود تا بتواند به بقای خود در بلندمدت ادامه دهد یا با آن مخالفت کند و در نتیجه از محیط رقابتی حذف شود (ردادی و همکاران، ۱۳۹۳).

مفهوم توسعه پایدار موضوع جدیدی نیست. با این حال، در سال‌های اخیر، اهمیت آن در هر جنبه‌ای از زندگی افزایش یافته است. توسعه پایدار مفهومی است که تصور می‌شود در اقتصاد قرن هجدهم و به طور خاص از بحث رشد جمعیت و توانایی زمین برای حمایت از آن با توجه به منابع طبیعی محدود سرچشمه می‌گیرد. این مفهوم پس از دوران توسعه صنعتی، بیشتر مورد توجه قرار گرفت زیرا در آن دوره، جامعه به استفاده از نفت، زغال سنگ و سایر مواد مرتبط با کربن برای انرژی روی آورد (دو پیسانی^{۲۰}، ۲۰۰۶). اخیراً این دیدگاه مطرح است که خروجی عملیات شرکت‌ها نباید صرفاً منجر به کسب سود و افزایش ثروت سهام‌داران شود بلکه شرکت‌ها باید مسئولیت‌هایی را در قبال کارکنان، محیط زیست، جامعه و در حالت کلی تمام ذی‌نفعان بپذیرند. این دیدگاه تحت عنوان پایداری به یکی از خصوصیت‌های بارز شرکت‌ها تبدیل شده است (کاشانی پور و همکاران، ۱۳۹۷). در واقع اصول پایداری رویکردی است که به ایجاد ارزش بلندمدت برای ذی‌نفعان با در نظر گرفتن فرصت‌های بالقوه آینده و مدیریت ریسک در ابعاد اقتصادی، اجتماعی و زیست محیطی تأکید دارد (خوزین و همکاران، ۱۳۹۷). توجه به مقوله پایداری در واقع نوعی سرمایه‌گذاری برای آینده به امید کسب مزیت رقابتی پایدار و بلندمدت است.

امروزه بسیاری از سازمان‌ها در جهان در تلاش برای رسیدن به اهداف توسعه پایدار هستند.

اهداف توسعه پایدار مجموعه‌ای از اهداف هستند که به آینده مربوط می‌شوند. رؤسای دولت‌ها، نمایندگان بلندپایه نهادهای تخصصی سازمان ملل متحد و جامعه مدنی در سپتامبر ۲۰۱۵ گرد هم آمدند و در مجمع عمومی سازمان ملل متحد، دستور کار توسعه پایدار را تصویب کردند. توسعه پایدار در ابتدا با تأکید بر پایداری زیست محیطی بود، اما بعداً جنبه‌های اجتماعی و اقتصادی نیز گنجانده شد. این سه جنبه توسعه پایدار به عنوان سه رکن توسعه پایدار نامگذاری شد (رحمانی و همکاران، ۱۴۰۱-ب). در دهه ۱۹۷۰ اولین موج از سازمان‌هایی که تأثیرات اجتماعی و زیست‌محیطی فعالیت‌های خود را منتشر می‌کردند، در ایالات متحده و اروپای غربی آغاز شد. در اواخر دهه ۱۹۸۰، در واکنش به گزارش‌های کمیسیون جهانی محیط‌زیست و توسعه سازمان ملل متحد، تقاضای ذی‌نفعان در خصوص تعهدات بیشتر شرکت‌ها در قبال توسعه پایدار افزایش یافت. در اوایل دهه ۱۹۹۰، چند سازمان بزرگ، شروع به افشای اطلاعات داوطلبانه در مورد عملکرد زیست‌محیطی خود به ذی‌نفعان کردند. در آن زمان، تمرکز روی گزارش‌های زیست‌محیطی بود، اما با افزایش اشتیاق و تمرکز به گزارشگری اجتماعی از اواسط آن دهه، اکنون تمرکز اصلی بر روی گزارشگری خط مشی سه گانه یا گزارشگری توسعه پایدار است. خط مشی سه گانه به رابطه کارایی اقتصادی، زیست‌محیطی و اجتماعی یک شرکت اشاره دارد. شرکت‌ها باید در این مسیر حرکت کنند؛ زیرا این امر نه تنها عملکرد اقتصادی، زیست‌محیطی و اجتماعی شرکت‌ها را بهبود می‌بخشد بلکه بر مزیت رقابتی بلندمدت و توسعه پایدار کسب و کار نیز تأثیر می‌گذارد (شاد و همکاران، ۲۰۱۹). بعد از آن روند گزارشگری پایداری با تدوین رهنمودها رو به فزونی گذاشت. ابتکار گزارشگری جهانی اولین راهنمای خود را برای تهیه گزارش‌های پایداری در سال ۲۰۰۰ منتشر کرد و به سرعت به یک مرجع مهم بین‌المللی در این زمینه تبدیل شد و به توسعه اصول و روش‌های گزارشگری کمک نمود. سپس گزارشگری پایداری در قاره اروپا و استرالیا اجباری و طرح‌های ابتکاری جدیدی مانند "پروژه افشای کربن" مطرح گردید. در ۳ نوامبر ۲۰۲۱، متولیان بنیاد IFRS ایجاد یک هیئت تدوین استاندارد جدید (با نام هیئت استانداردهای بین‌المللی پایداری^{۲۲}) برای مقررات گذاری در مورد افشای پایداری را اعلام کردند. هدف این تلاش‌ها، ایجاد یک خط پایه جهانی جامع از استانداردهای افشای مرتبط با پایداری است که به سرمایه‌گذاران و سایر فعالان بازار سرمایه اطلاعاتی درباره ریسک‌ها و فرصت‌های مرتبط با پایداری شرکت‌ها ارائه دهد تا به آنها در تصمیم‌گیری آگاهانه کمک نماید (IFRS، ۲۰۲۲). همچنین باید اشاره کرد که گزارشگری پایداری بسیار گسترده‌تر از گزارشگری مالی رایج است زیرا اطلاعات غیرمالی با اهمیتی ارائه

می‌کند و به استفاده‌کنندگان جهت ارزیابی عملکرد جاری و آتی واحد گزارشگر یاری می‌رساند. گزارشگری پایداری در بلند مدت علاوه بر تاثیر بر بهبود عملکرد مالی سازمان‌ها و افزایش مزیت رقابتی آنها؛ بر افزایش اعتماد و پذیرش عمومی، در برقراری ارتباط قوی با ذی‌نفعان نیز موثر است (محمدی و همکاران، ۱۳۹۶).

طبق نکات بالا، به نظر می‌رسد مبحث پایداری به عنوان یک دانش بین رشته‌ای باید بیش از پیش مورد بررسی رشته حسابداری قرار بگیرد زیرا سیر تحولات در تمامی دانش‌ها به سوی پایداری و توسعه آن می‌باشد. در جدول ۱، به روزترین پژوهش‌های انجام شده درخصوص حوزه پایداری در حسابداری مورد بررسی اجمالی قرار گرفته است.

جدول ۱: به روزترین پژوهش‌های حوزه پایداری

نویسنده / نویسندگان	سال	عنوان	نتیجه گیری و یافته ها
توریمان و همکاران ^{۲۳}	2024	توسعه پایداری در حسابداری - رویکردهای شناختی و مفهومی	هدف این مطالعه بررسی تداوم تحول حسابداری است. داده‌های تحقیق در مورد حسابداری پایدار از مقالات مختلف دانشگاهی ملی و بین‌المللی جمع‌آوری شد. بر اساس یافته‌های این پژوهش، ظرفیت آماده‌سازی حسابداران باید بتواند کیفیت تداوم گزارشگری پایداری را ارزیابی کند. جدای از این، حسابداران نقش مهمی در تعیین استانداردهای موثر برای تداوم گزارشگری پایداری دارند.
باکاریچ و همکاران ^{۲۴}	2023	وضعیت فعلی و پیامدهای آینده تعهد زیست‌محیطی، اجتماعی و حاکمیتی	این مطالعه گزارش‌های زیست‌محیطی، اجتماعی و حاکمیتی (ESG) شرکت‌ها را در ۱۰۰ شرکت برتر پایدار وال استریت ژورنال و سرمایه‌گذاری بی‌زینس دلی بررسی می‌کند. یافته‌ها نشان می‌دهد که اگرچه شرکت‌های فهرست‌شده از نظر پایداری به عنوان شرکت‌های برتر شناسایی شده‌اند، اما بخش‌های زیادی از گزارش‌های خود را حسابرسی نمی‌کنند.
یودین و چاکرابورتی ^{۲۵}	2022	بررسی خوانایی گزارش‌های پایداری	این مطالعه با ارزیابی خوانایی گزارش‌های پایداری به مجموعه ادبیات موجود کمک می‌کند. این پژوهش چندین عامل مانند اندازه شرکت، سن شرکت، پیچیدگی،

نویسنده / نویسندگان	سال	عنوان	نتیجه گیری و یافته ها
			گزارش‌های داخلی در مقابل بین‌المللی و حسابرسی شده در مقابل گزارش‌های حسابرسی نشده و اینکه چگونه آنها به خوانایی گزارش‌های پایداری کمک می‌کنند را بررسی نماید نتایج نشان می‌دهد که گزارش‌های شرکت‌ها در صنایع تحت نظارت نسبت به گزارش‌های شرکت‌های دیگر خواناتر هستند. همچنین شرکت‌های پیچیده‌تر گزارش‌های پایداری خواناتری دارند.
سرافیم و یون ^{۲۶}	2022	درک ارتباط تجاری مسائل ESG	پژوهشگران در این تحقیق، چارچوبی را برای درک بهتر رابطه بین اهمیت واقعی و مشاهده شده پیشنهاد کردند و خطاهای اندازه‌گیری مرتبط را ترسیم نمودند. این خطاها، منعکس‌کننده ماهیت پیچیده، ظریف و در حال تکامل ساختار اساسی و همچنین داده‌های ESG است.
جانسون و همکاران ^{۲۷}	2020	اولویت‌بندی مسائل پایداری: بینش مدیران شرکت در مورد تصمیم‌گیرندگان کلیدی، مدل‌های گزارش‌دهی و ارتباطات ذی‌نفعان	در این مطالعه، نقش سه عامل مهمی که می‌تواند بر این فرآیند اولویت‌بندی تأثیر بگذارد، بررسی می‌گردد: تصمیم‌گیرندگان کلیدی، مدل‌های گزارش‌دهی پایداری، و ارتباطات ذی‌نفعان. نظریه سهامداران و نظریه ذی‌نفعان با جمع آوری شواهد نظرسنجی از میان ۱۰۴ مدیر در بخش تحول منابع که با فرآیند اولویت‌بندی شرکت خود آشنا هستند، انجام شده است. این مطالعه با ارائه بینش‌های مهم در مورد فرآیندهای تصمیم‌گیری داخلی شرکت‌ها در مورد اولویت‌بندی موضوع پایداری به ادبیات این حوزه کمک می‌کند.

در انتها باید خاطر نشان کرد که دو مفهوم مسئولیت اجتماعی شرکت^{۲۸} و محیط زیست، اجتماعی و حاکمیت^{۲۹}، جدای از مکمل بودن، می‌توانند نه تنها برای بهبود مدیریت استراتژیک سازمان، بلکه در یک زمینه گسترده‌تر، برای منفعت بیشتر سازمان با یکدیگر ترکیب شوند. مسئولیت اجتماعی شرکت به استراتژی‌های پایداری اشاره دارد که کسب‌وکارها برای اطمینان از اجرای اخلاقی فعالیت‌های شرکت به کار می‌گیرند و محیط زیست، اجتماعی و حاکمیت،

معیارهایی هستند که برای اندازه‌گیری پایداری کلی یک شرکت استفاده می‌شوند (کازیمیرچاک^{۳۰}، ۲۰۲۲). در ایران، اغلب این مفاهیم را مترادف یکدیگر در نظر می‌گیرند (رحمانی و همکاران، ۱۴۰۱-الف).

در کشورمان پژوهش‌های مربوط به پایداری و مسئولیت اجتماعی بسیار پراکنده است و طیف وسیعی از مسائل حوزه از جمله مباحث مسئولیت اجتماعی شرکت‌ها، نقش حسابداری مدیریت در پایداری، گزارشگری پایداری، آموزش و ... را در بر می‌گیرد. متأسفانه هیچ پایگاه داده فارسی جهت استخراج اطلاعات و داده‌های پژوهش‌های انجام شده در کشور وجود ندارد. به همین دلیل در بخش تجزیه و تحلیل آماری صرفاً به بررسی دو پایگاه داده معتبر اسکوپوس و وب آو ساینس پرداخته شده است. جدول ۲ به صورت اجمالی به بررسی برخی از پژوهش‌های انجام شده در حوزه حسابداری پایداری در ایران می‌پردازد.

جدول ۲. پژوهش‌های انجام شده در حوزه حسابداری پایداری در ایران

پژوهشگران	حوزه پژوهش
مانند باغومیان و رحیمی (۱۳۹۱)، صالحی و همکاران (۱۳۹۳)، رضاپور (۱۳۹۳)، رحمانیان کوشکی (۱۳۹۸).	پژوهش‌هایی با موضوع بررسی مشکلات و چالش‌های آموزش حسابداری و همچنین تبیین نقش آموزش و تفکر انتقادی در توسعه پایدار
مانند صادق زاده و همکاران (۱۳۹۶)، برزگر و همکاران (۱۳۹۸)، کردستانی و همکاران (۱۳۹۹)، رضایی (۱۳۹۹)	تحقیقات با موضوع گزارشگری پایداری و رابطه آن با حسابداری مدیریت
مانند کردستانی و همکاران (۱۳۹۸)، جهان‌شاد و همکاران (۱۳۹۹)، مران جوری و همکاران (۱۴۰۱)، رحمانی و همکاران (۱۴۰۱)، حسینی و همکاران (۱۴۰۱).	پژوهش‌هایی با موضوع بررسی چارچوب مفهومی حسابداری پایداری و ارائه مدلی برای آن
مانند صفرزاده و خازن (۱۳۹۹)، اعتمادی و شهرایی (۱۴۰۰)، صفری گرایلی و آقا بیگی (۱۴۰۰).	پژوهش‌هایی در حوزه آموزش در حسابداری با استفاده از ابزار چارچوب مفهومی

۳. روش پژوهش

در زمینه حسابداری پایداری، همه موضوعات تحقیقات نهایی نیستند و نیاز به بهبود بیشتری دارند. (ویسوچان و همکاران³¹، ۲۰۲۱). این مقاله از تجزیه و تحلیل کتاب‌سنجی مقالات علمی در مورد حسابداری پایداری استفاده می‌کند. استفاده از ابزارهای کتاب‌سنجی برای تجزیه و تحلیل داده‌ها، امکان پردازش تعداد قابل توجهی از اطلاعات را فراهم می‌سازد و روند فعالیت‌های تحقیقاتی را شناسایی می‌نماید. کتاب‌سنجی، روشی پرکاربرد برای بررسی روند پژوهش‌ها و مشخص کردن موضوعات داغ و به روز بر اساس اطلاعات تحقیقات صورت گرفته است و به روشی پرکاربرد در زمینه تجزیه و تحلیل سیستماتیک در تمامی رشته‌های علمی تبدیل شده است (صبور و همکاران، ۱۴۰۱). پژوهشگران از روشهای کمی و کیفی متفاوتی به منظور بررسی رویکردها برای درک و سازماندهی یافته‌های اولیه استفاده می‌کنند. در این میان، بیبلیومتریک یا کتاب‌سنجی به صورت بالقوه توانایی معرفی یک فرایند مروری نظام مند، شفاف و تکرارپذیر را بر اساس اندازه گیری آماری دارد. برخلاف روشهای دیگر؛ کتاب‌سنجی، تحلیل‌های عینی و قابل اطمینان تری را فراهم می‌کند و به طور کلی در ارائه «یک تصویر بزرگ» از تحقیقات موجود بسیار مفید خواهد بود (ویسوچان و همکاران، ۲۰۲۱). جهت بررسی متون با هدف نقشه برداری، عموماً پنج مرحله زیر طی می‌گردد (زوپیک و کاتر³²، ۲۰۱۵):

(۱) طراحی پژوهش، (۲) جمع‌آوری داده‌ها، (۳) تجزیه و تحلیل داده‌ها، (۴) تجسم داده‌ها، (۵)

تفسیر.

در طراحی مطالعه، محققین سؤال(های) تحقیق را تعریف می‌کنند و روش‌های کتاب‌سنجی مناسبی را انتخاب می‌نمایند که بتواند به این سؤال(ها) پاسخ دهد. با استفاده از کتاب‌سنجی برای نقشه برداری علمی می‌توان به سه نوع کلی از سؤالات تحقیق پاسخ داد: الف) شناسایی پایگاه دانش یک موضوع یا زمینه تحقیقاتی و ساختار فکری آن؛ ب) بررسی حوزه تحقیق یا ساختار مفهومی یک موضوع تحقیق و ج) تولید یک ساختار شبکه منسجم از یک موضوع علمی خاص.

در طراحی پژوهش، یکی از مهم‌ترین انتخاب‌ها برای پژوهشگران، زمان یا تصمیم برای تقسیم بازه زمانی به برش‌های زمانی است. تجزیه و تحلیل کتاب‌سنجی در یک نقطه خاص از زمان انجام می‌شود تا تصویر ایستا از حوزه علمی را در آن لحظه نشان دهد. بازه زمانی این پژوهش سال‌های ۲۰۰۰ الی ۲۰۲۴ می‌باشد. در جمع‌آوری داده‌ها، پژوهشگران پایگاهی را انتخاب می‌کنند که حاوی داده‌های کتاب‌سنجی است، مجموعه اسناد اصلی را فیلتر کرده و داده‌ها را از پایگاه داده انتخاب

شده، استخراج می‌کنند (آریا و کوکوروبلو^{۳۳}، ۲۰۱۷). به این منظور از دو پایگاه داده معتبر اسکوپوس^{۳۴} و وب آو ساینس^{۳۵} به طور همزمان استفاده شد. برای تجزیه و تحلیل داده‌ها، از یک یا چند ابزار نرم افزار کتاب‌سنجی یا آماری استفاده می‌شود. در این پژوهش از نرم افزار آر استدیو^{۳۶} جهت ادغام خروجی داده‌های دو سایت مرجع و سپس تحلیل آماری بر روی آن استفاده شده است. یکی از برترین ابزار تحلیل داده‌ها، نرم افزار آر استدیو است که از جمله مزایای آن می‌توان به موارد زیر اشاره کرد:

کاربرپسند : دارای رابط کاربری گرافیکی کاربرپسند است که استفاده از آن را برای کاربران مبتدی و حرفه‌ای آسان می‌کند.

قدرتمند : دارای مجموعه گسترده‌ای از ویژگی‌ها است که به کاربران کمک می‌کند تا پروژه‌های R خود را با هر سطح پیچیدگی تکمیل کنند.

قابل توسعه : این نرم افزار یک پلتفرم باز است که به توسعه‌دهندگان امکان می‌دهد افزونه‌ها و تم‌های سفارشی خود را ایجاد کنند (نوراحمدی و همکاران، ۱۴۰۰).

مرحله چهارم مصورسازی داده‌ها است. پژوهشگران باید تصمیم بگیرند که از چه روش تجسمی برای ارائه نتایج مرحله سوم استفاده شود و سپس از نرم افزار نقشه برداری مناسب استفاده کنند. مرحله آخر تفسیر است که در آن پژوهشگران یافته‌های خود را تفسیر و تشریح می‌کنند. اگرچه روش‌های کتاب‌سنجی اغلب ساختار یک حوزه را متفاوت از طبقه‌بندی مرور ادبیات سنتی نشان می‌دهند، اما جایگزینی برای مطالعه گسترده در این زمینه نیستند (آریا و کوکوروبلو، ۲۰۱۷). مراحل دوم تا چهارم معمولاً به کمک نرم افزار بوده و شامل مراحل فرعی مختلفی می‌باشد. برای جستجو در دو پایگاه داده علم‌سنجی اسکوپوس و وب آو ساینس از کلمه کلیدی حسابداری پایداری^{۳۷}، حسابداری مسئولیت اجتماعی، محیط زیست، مسائل اجتماعی و حاکمیت استفاده شد. تاریخ جستجو ۱۳ سپتامبر ۲۰۲۴ می‌باشد و پس از حذف داده‌های نامرتب و تکراری، تعداد ۶۰۶۵ خروجی حاصل شد. مراحل در شکل ۱ نشان داده شده است.

شکل ۱- مراحل استخراج داده‌ها از پایگاه‌های نمایه‌سازی

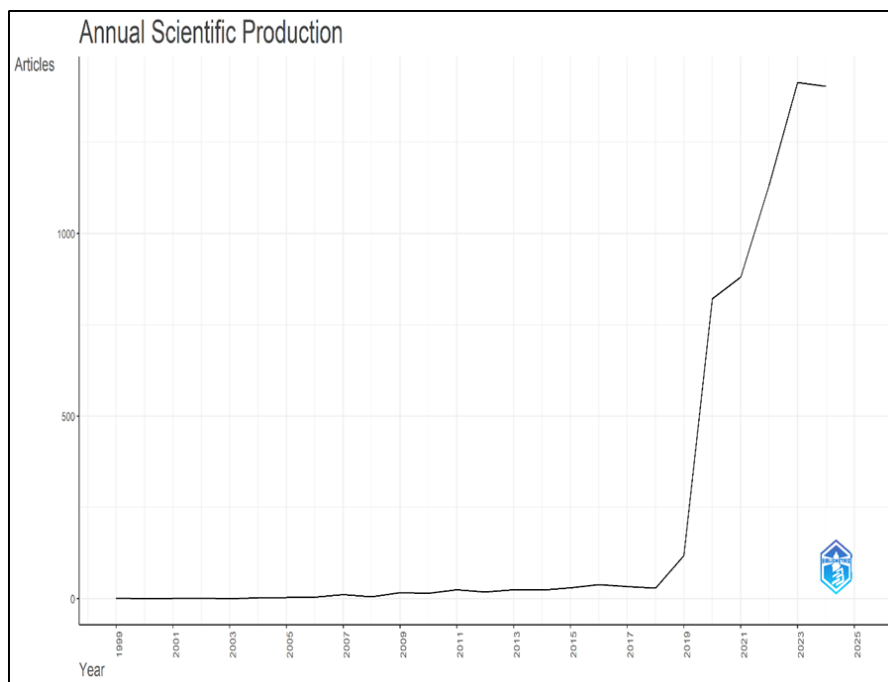
۴. یافته‌ها

بعد از ادغام فایل خروجی دو سایت مرجع و حذف داده های تکراری (۶۰ داده) به وسیله بسته بیبلیومتریک نرم افزار آر استدیو، فایل نهایی مورد بررسی و تحلیل قرار گرفت. آمار توصیفی داده‌ها در جدول ۳ نشان داده شده است.

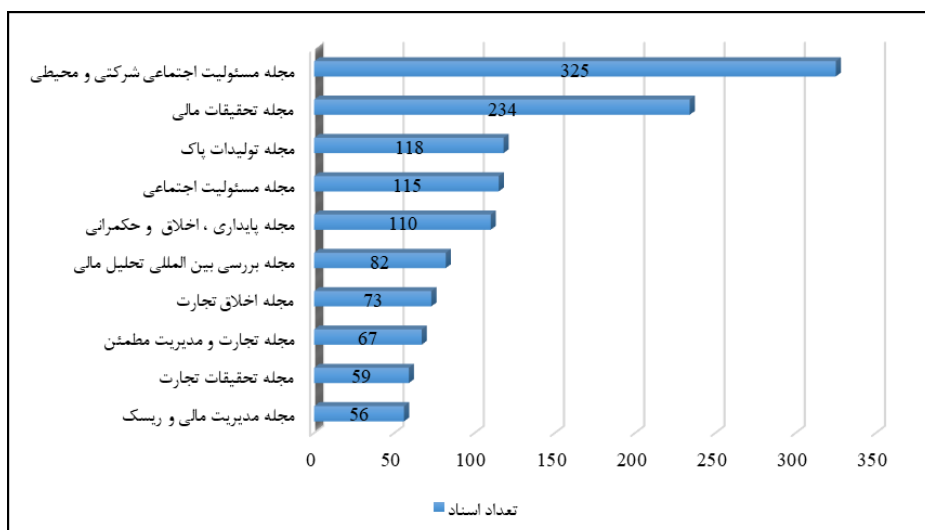
جدول ۳. آمار توصیفی داده‌ها

توصیفات	نتایج
اطلاعات اصلی	
بازه زمانی	۲۰۰۰-۲۰۲۴
تعداد منابع (مجلات، کتاب‌ها و ...)	1618
تعداد داده‌های خروجی	6065
نرخ رشد سالانه %	3/59
محتویات سند	
(ID) کلمات کلیدی	3508
(DE) کلمات کلیدی نویسنده	10763
نویسندگان	
نویسندگان	11176
اسناد با یک نویسنده	1054
درصد تالیفات بین‌المللی	1/863
نوع اسناد	
مقاله	۴۹۳۰
کتاب	۸۴۵
مقالات کنفرانسی	۱۴۸
مقالات و کتاب‌های مروری	۱۴۲

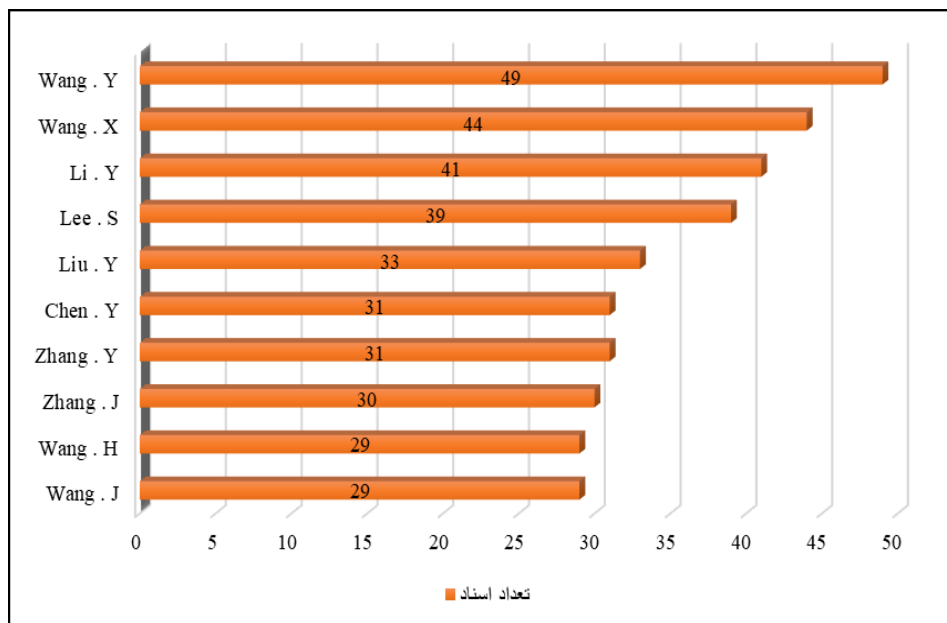
نمودار ۱، تولیدات علمی سالانه؛ نمودار ۲، مجلات پرکار در حوزه پایداری؛ نمودار ۳، پژوهشگران پرکار و پیشرو در حوزه مذکور؛ نمودار ۴، موسسات علمی و دانشگاه‌هایی که بیشترین پژوهش را در این حوزه دارند و شکل ۲، کشورهای پیشرو در حوزه پژوهشی حسابداری پایداری را نشان می‌دهد.

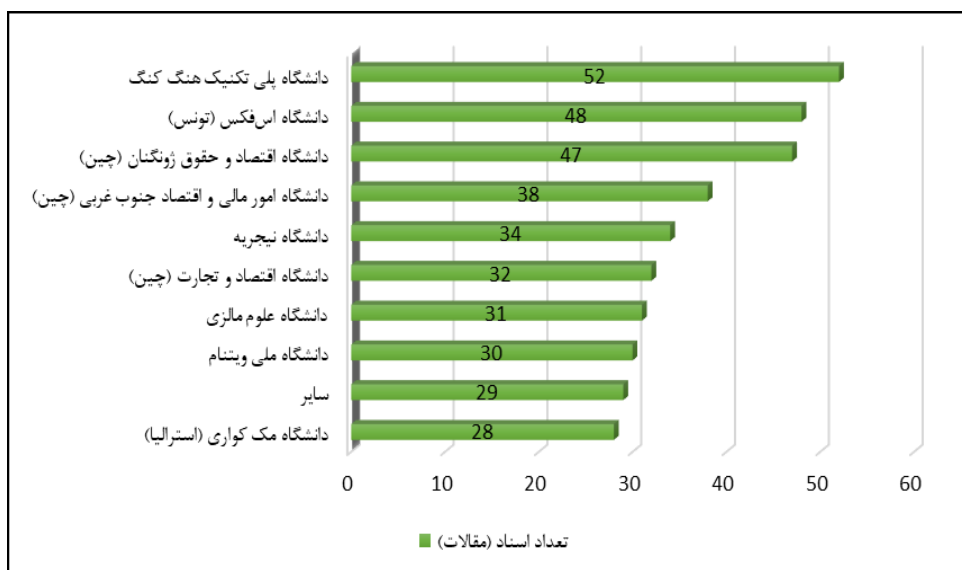
نمودار ۱- تولیدات علمی به ازای هر سال

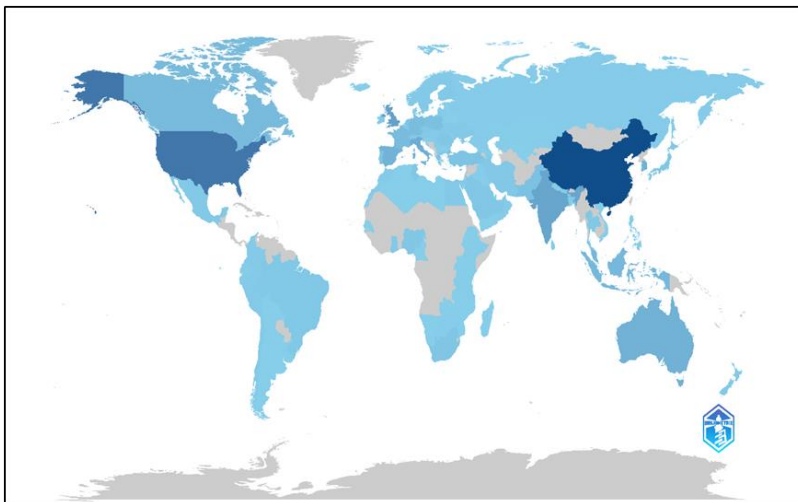
نمودار ۲- پرکارترین منابع و مجلات علمی

نمودار ۳- نویسندگان پرکار و پیشرو در حوزه حسابداری پایداری

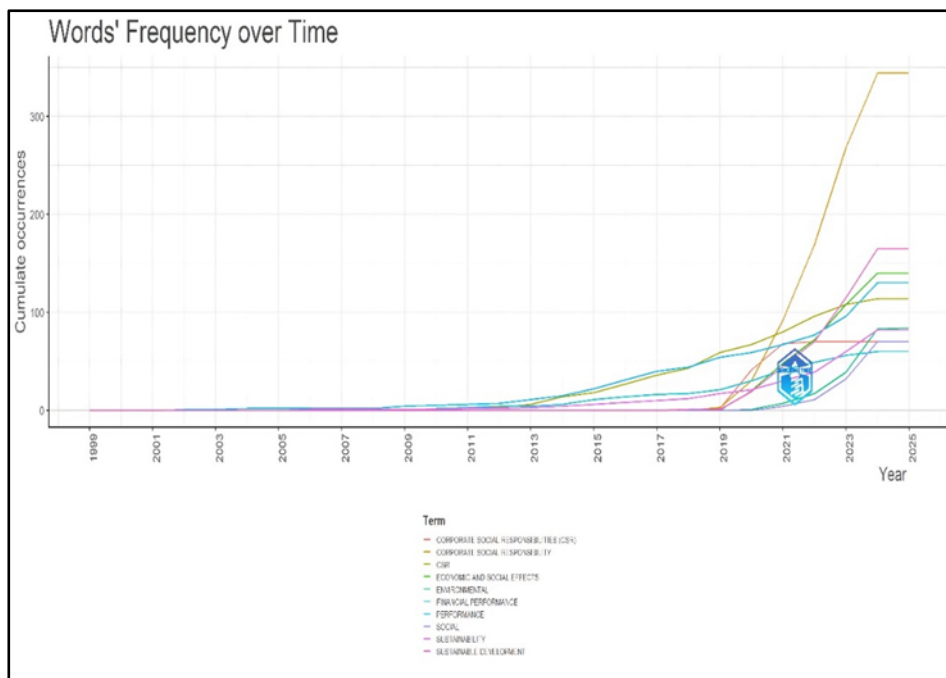

نمودار ۴- دانشگاه ها و موسسات علمی پرکار و پیشرو در زمینه تحقیقات حسابداری پایداری

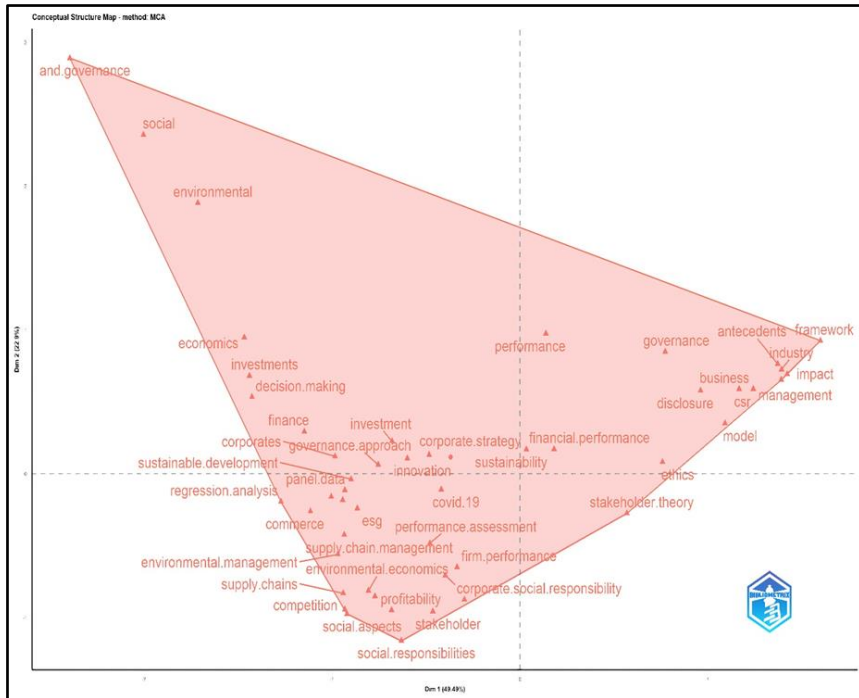
شکل ۲- کشورهای پیشرو در زمینه تحقیقات حسابداری پایداری

در شکل ۲، مناطقی که بیشترین پژوهش را در زمینه پایداری دارند با رنگ آبی پررنگ نشان داده شده است و هرچه رنگ آبی کمرنگ تر، پژوهش ها و تلاش ها در حوزه حسابداری پایداری نیز کمتر است. طبق شکل که از خروجی داده‌های دو سایت مرجع به دست آمده، کشورهای چین، آمریکا، استرالیا و هند در این زمینه پیشتاز هستند. یکی از دلایل پیشتازی کشور چین، سیاست دوگانه این کشور در حوزه انرژی‌های پاک و فناوری‌های نوین می باشد. در حالی که پکن بزرگترین تولیدکننده کربن در جهان به شمار می‌رود، با سرمایه‌گذاری گسترده در انرژی‌های تجدیدپذیر و کنترل زنجیره تامین مواد اولیه استراتژیک، به دنبال تغییر این تصویر است. طبق پیش‌بینی آژانس بین‌المللی انرژی^{۳۸}، چین تا سال ۲۰۳۰ حدود ۶۰ درصد از کل ظرفیت انرژی‌های تجدیدپذیر نصب‌شده در جهان را به خود اختصاص خواهد داد. همچنین چینی‌ها از یک سو به دنبال افزایش مصرف انرژی‌های تجدیدپذیر شامل انرژی‌های بادی، خورشیدی و آبی هستند و از سوی دیگر در حوزه سوخت‌های سبز مانند هیدروژن سبز، بیوگاز، بیودیزل و سوخت‌های هوانوردی سرمایه‌گذاری می‌کنند (آژانس بین‌المللی انرژی، ۲۰۲۴). شکل ۳، ابر کلمات کلیدی یا همان کلیدواژه های مهم به کاررفته در اسناد طبق خروجی‌های به دست آمده از دو سایت مرجع می‌باشد.

نمودار ۵: کلمات کلیدی به کار گرفته شده بر اساس زمان

شکل ۴، تصویری دو بعدی است که توسط کلیدواژه‌های به کار گرفته در اسناد ترسیم شده است. تجزیه و تحلیل عاملی برای خلاصه کردن داده‌هایی با متغیرهای چندگانه در یک فضای دوبعدی استفاده می‌شود و در آن، کلمات نزدیک به نقطه مرکزی گروه در سال‌های اخیر بیشتر مورد توجه و کلمات نزدیک به لبه‌ها موضوعاتی هستند که کمتر مورد توجه پژوهشگران در این بازه زمانی قرار گرفته‌اند.

شکل ۴: تحلیل خوشه ای نقشه عاملی کلمات کلیدی به کاررفته در پژوهش‌ها

۵. نتیجه‌گیری و بحث

توسعه پایدار یک چالش پیچیده برای سازمان‌ها است چراکه باید مشکلات سیستم اجتماعی-محیطی را به استراتژی‌ها و روال‌های عملیاتی تبدیل کنند (گارسیا توراً و همکاران^{۳۹}، ۲۰۲۳). از سوی دیگر، بسیاری از سهام‌داران و ذی‌نفعان از سازمان‌ها انتظار دارند تا اقداماتی که با هدف پایداری انجام می‌دهند و نتایج آنها را گزارش کنند (گیل مارین و همکاران^{۴۰}، ۲۰۲۲). بنابراین، درک بهتر این موضوع که حسابداری پایداری باید به چه الزامات و مسائلی در این زمان رسیدگی کند، مهم است. به بیان دیگر، نیاز به درک توسعه پایدار به شیوه‌ای جامع و همه‌جانبه وجود دارد، زیرا ضروری است که اطمینان حاصل شود که نسل‌های آینده، یک سیاره قابل سکونت و دارای منابع کافی را به ارث می‌برند (لیو و همکاران^{۴۱}، ۲۰۲۱). نتیجه‌گیری نقشه‌برداری علمی در حال تبدیل شدن به یک فعالیت ضروری برای پژوهشگران همه رشته‌های علمی است. همان‌طور که تعداد انتشارات با سرعت فزاینده‌ای در حال گسترش است، وظیفه انباشت دانش نیز پیچیده‌تر می‌شود. تعیین ساختار فکری و جبهه تحقیقاتی حوزه‌های علمی نه تنها برای تحقیق بلکه برای

سیاست‌گذاری و عمل نیز مهم است (آریا و کوکوروبلو، ۲۰۱۷).

در این پژوهش، آخرین تحقیقات و انتشارات در زمینه حسابداری پایداری بر اساس پایگاه‌های اطلاعاتی اسکوپوس و وب آو ساینس برای سال‌های ۲۰۲۴-۲۰۰۰ تحلیل شد. نتیجه این مطالعه (مندرج در نمودارهای ۱ الی ۵ و شکل‌های ۲ الی ۴)، نظام‌بندی و تعمیم رویکردهای تفسیر مفهوم حسابداری پایداری است. همچنین، با کمک نرم افزار آر استدیو، تجزیه و تحلیل کتاب‌سنجی و خوشه‌بندی تحقیقات در زمینه حسابداری پایداری انجام شد. نتایج (طبق نمودار ۲) نشان داد که تمایل به انجام پژوهش در این حوزه در طول زمان به صورت روز افزون در حال افزایش است. سه مجله *Corporate Social Responsibility and Environmental Management*، *Finance Research Letters* و *Journal of Cleaner Production* در زمینه پایداری در حسابداری پیشرو و فعال هستند. طبق نتایج، کشور چین با اختلاف چشم‌گیری در زمینه پایداری در حسابداری پرچمدار است و پژوهشگران آن نیز جزو افراد پرکار در این زمینه هستند. همچنین سه دانشگاه از این کشور جزو ده موسسه علمی پیشرو می‌باشند که نشان می‌دهد حوزه پایداری و مسائل مربوط به آن بسیار مورد توجه مسئولان و دست‌اندرکاران آموزش در کشور چین است (نمودار ۴). همین امر باعث می‌شود که جهت اجرا و تدریس این حوزه در جهان و حتی در ایران نیز بتوان از تجربیات کشورهای مثل چین بهره برد. شایان ذکر است، در پژوهش‌های متعدد داخلی از جمله ذاکر صالحی و کیخا (۱۳۹۹)، فدوی و همکاران (۱۳۹۹)، مهربانی (۱۴۰۲) و ... از آموزش عالی چین به عنوان یک نمونه موفق جهت الگوبرداری سیاست‌ها و برنامه‌های آموزشی یاد شده است. همچنین اخیراً در ایران توجه به حوزه پایداری بسیار بیشتر شده و این امر از تعداد تحقیقات انجام شده، قوانین و مقررات وضع شده جهت افشای بیشتر مسائل مربوط به پایداری و همچنین تمایل شرکت‌ها به افشای اطلاعات زیست‌محیطی و مسئولیت اجتماعی خود، کاملاً مشهود است. برای مثال پژوهشی با عنوان "مروری بر ادبیات پایداری و مسئولیت اجتماعی شرکتی در حوزه تحقیقات حسابداری در ایران" توسط مشایخی و عطایی (۱۴۰۳) انجام شده است که نتایج به دست آمده از آن نشان‌دهنده روند رو به رشد انجام پژوهش در حوزه حسابداری پایداری و مسئولیت اجتماعی و علاقه به این حوزه علمی در ایران است. لازم به ذکر است که سه کلمه کلیدی پرکاربرد که پژوهشگران از آن در پژوهش‌های خود بیشترین استفاده را می‌نمایند به ترتیب "مسئولیت اجتماعی شرکت"، "توسعه پایدار" و "اثرات اقتصادی و اجتماعی" می‌باشد و روند افزایشی استفاده از این سه مفهوم از سال ۲۰۱۹ به بعد کاملاً

مشهود است. همان‌طور که در شکل ۵ مشاهده می‌شود در سال ۱۹۹۹، بیشتر تمرکز پژوهشگران بر واژه "توسعه پایدار" است اما از سال ۲۰۱۹ به بعد، واژه "مسئولیت اجتماعی شرکت" بیشترین توجه را به خود جلب نموده است. به اعتقاد نویسندگان این تغییر می‌تواند بیانگر این امر باشد که پژوهشگران و صاحب نظران، مسئولیت و وظیفه اصلی در زمینه رسیدن به پایداری و استفاده مناسب از منابع زیست محیطی و اجتماعی را برعهده قانون‌گذاران، سیاست‌گذاران و شرکت‌ها می‌دانند. همچنین این امر می‌تواند اهمیت یافتن حوزه اجتماعی پایداری نسبت به قبل را نشان دهد. تصویری دو بعدی که توسط کلیدواژه‌های به کاررفته در اسناد به عنوان تجزیه و تحلیل عاملی برای خلاصه کردن داده‌هایی با متغیرهای چندگانه در یک فضای دوبعدی ترسیم شد نشان می‌دهد که پژوهشگران تمرکز خود را برحوزه‌های استراتژی‌های شرکت، مفاهیم سه گانه پایداری، عملکرد مالی، اقتصاد زیست‌محیطی، سودآوری و گزارشگری در حوزه پایداری در حسابداری معطوف کرده‌اند. این پژوهش می‌تواند به‌عنوان یک مبنا برای تحقیقات آینده در ایران عمل کند. مرور سیستماتیک ادبیات می‌تواند مبنایی قوی برای تحقیقات آتی فراهم نماید. تحلیل محتوا و مرور مقالات و پژوهش‌های گذشته نه‌تنها به شناسایی روندها و شکاف‌ها در تحقیقات کمک می‌کند، بلکه راهنمایی‌هایی برای مسیرهای تحقیقاتی آینده ارائه می‌دهد. در آخر، این پژوهش با شناسایی این شکاف‌ها و مشخص کردن محدوده حوزه پایداری که مورد پژوهش در سایر کشورهای پیشرو است، می‌تواند به پژوهش‌های آینده در زمینه پایداری و مسئولیت اجتماعی شرکت‌ها در ایران جهت‌دهی نماید.

۶. پیشنهادهای منتج از یافته‌های پژوهش

سیاست‌گذاران و نهادهای تصمیم‌گیرنده در زمینه استانداردگذاری در ایران می‌توانند با بررسی تجربیات سایر کشورهای جهان و همچنین تدوین استانداردهای بومی و قابل اجرا در کشور و انجام پژوهش‌های بین رشته‌ای و ارتباط قوی با صنعت به بهره‌برداری هرچه بیشتر از منابع زیست‌محیطی و اجتماعی و توسعه پایدار کشور کمک نمایند. برای مثال به علت پیشرو بودن کشور چین در این حوزه می‌توان از منابع آموزشی و دوره‌های تحصیلی این کشور جهت ارائه در ایران الگوبرداری نمود. همچنین نتایج این پژوهش می‌تواند در ایجاد "چارچوب حوزه پایداری در حسابداری" و "جهت آموزش این حوزه در رشته حسابداری" به محققان کمک شایانی نماید.

۷. پیشنهادات برای پژوهش‌های آتی

در پژوهش‌های آتی، می‌توان به تحلیل خروجی‌های سایت‌های مرجع به صورت کاملاً مجزا پرداخت. همچنین پیشنهاد می‌شود ارتباط حوزه پایداری در حسابداری با سایر رشته‌ها نیز مد نظر قرار گیرد (برای مثال "پایداری در حسابداری" و "پایداری در رشته‌های مربوط به محیط زیست مانند زمین‌شناسی").

۸. محدودیت‌های پژوهش

از محدودیت‌های این پژوهش می‌توان به نبود سایت مرجعی برای پژوهش‌های داخلی و همچنین نبود امکان گرفتن خروجی جستجو از برخی منابع مانند گوگل اسکالر اشاره کرد.

یادداشت‌ها

1.Sustainable development	2.Chichilnisky
3.Wheelen et al.	4.Didaskalou et al.
5.Van Tulder et al.	6.Brundtland
7.Sharma & Rani	8.Bibliometric Analysis
9.Co-word Analysis	10.Science Mapping
11.Rousseau	12.Zyznarska
13.Stakeholders theory	14.Legitimacy theory
15.Signaling theory	16.Entity theory
17.Spence et al.	18.Herbert & Graham
19.Bagnoli & Watts	20.Du Pisani
21.Shad et al.	22.International Sustainability
Standards Board (ISSB)	23.Turiman et al.
24.Bakarich et al.	25.Uddin & Chakraborty
26.Serafeim & Yoon	27.Johnson et al.
28.Corporate Social Responsibility (CSR)	29.Environmental, Social and
Governance (ESG)	30.Kazmierczak
31.Vysochan	32.Zupic & Čater
33.Aria & Cuccurullo	34.Scopus
35.Web Of Science (WOS)	36.RStudio
37.Sustainability accounting	38.International Energy Agency (IEA)
39.Garcia-Torea et al.	40.Gil-Marin et al.
41.Liu et al.	

منابع

الف. فارسی

- باغومیان، رافیک، و رحیمی باغی، علی. (۱۳۹۱). موانع پیشرفت آموزش حسابداری در ایران. مطالعات تجربی حسابداری مالی، ۱۰(۳۵)، ۶۹-۹۱.
- برزگر، قدرت‌اله، حبیب‌نژاد، مریم و باباجانیپور، سارینا (۱۳۹۸). نقش حسابداری مدیریت در مسئولیت اجتماعی و پایداری شرکت‌ها؛ مروری بر ادبیات و چشم‌انداز آن. کنفرانس ملی آینده پژوهی، مدیریت و توسعه پایدار، تهران.
- بنایی قدیم، رحیم، خدادادی، ولی (۱۳۹۵). عوامل موثر بر افشای اختیاری اطلاعات (تئوریها و کاربردها). مطالعات حسابداری و حسابرسی، ۴(۱۶)، ۳۲-۴۳.
- حاجی علیزاده، سحر، خواجه حسنی، میترا، امیری، علی (۱۳۹۹). بررسی رابطه بین تئوری ذی‌نفعان، مسئولیت اجتماعی شرکتها و عملکرد مالی. نشریه علمی رویکردهای پژوهشی نوین مدیریت و حسابداری، ۴(۱۵)، ۹۲-۱۰۲.
- خوزین، علی، طالب نیا، قدرت‌اله، گرکز، منصور و بنی مهد، بهمن (۱۳۹۷). بررسی اثر ساختار مالکیت بر توسعه سطح گزارشگری پایداری. مجله حسابداری مدیریت، ۱۱(۳۶)، ۱-۱۳.
- ذاکرسالحي، غلامرضا، کینخا، احمد. (۱۳۹۹). بازنمایی تطبیقی چشم انداز و سیاست های نهاد آموزش عالی در هفت کشور جهان. جامعه شناسی نهادهای اجتماعی، ۷(۱۶)، ۱۱۷-۱۵۱.
- رحمانی، علی، احمدی، شیما، حسینی، سیدعلی، همایون، سعید (۱۴۰۱)، (الف). چارچوب شناسایی مؤلفه‌های با اهمیت پایداری در صنعت بورس با استفاده از رویکرد تحلیل سلسله‌مراتبی فازی. پژوهش‌های حسابداری مالی، ۱۴(۲)، ۲۷-۶۲.
- رحمانی، علی، محمودخانی، مهناز، همایون، سعید، نیاکان، لیلی (۱۴۰۱)، (ب). بررسی استانداردها، رهنمودها و وضعیت انتشار گزارشگری پایداری در صنعت بیمه. پژوهشنامه بیمه، ۱۱(۲)، ۲۰۳-۲۳۷.
- رحمانیان کوشککی، عبدالرسول، برزگر، بهرام، کمالی‌راد، اسماعیل. (۱۳۹۸). تدوین مدلی برای بهبود کیفیت آموزش حسابداری از طریق تحلیل روش‌های تدریس با استفاده از نظریه داده بنیاد. نشریه علمی آموزش و ارزشیابی (فصلنامه)، ۱۲(۴۸)، ۱۳۰-۱۰۳.
- رضاپور، نرگس. (۱۳۹۳). آموزش انتقادی حسابداری در خدمت توسعه پایدار. دانش و پژوهش حسابداری، ۳۸(۱۰)، ۶۳-۹۱.

رضایی، شعیب. (۱۳۹۹). مروری بر ادبیات موضوعی پایداری/مسئولیت اجتماعی شرکتی در حسابداری مدیریت. پژوهش‌های کاربردی در مدیریت و حسابداری، ۵ (۱۷)، ۱۱۱-۱۳۱.

رדادی، علی، باقری کنی، مصباح‌الهدی و حاجی پور، بهمن (۱۳۹۳). بررسی پاسخ‌های سازمانی به فشارهای نهادی، موردکاوی، دانشگاه امام صادق (ع). مدیریت در دانشگاه/سلامی، ۳ (۱)، ۱۴۲-۱۲۹.

صالحی، مهدی، نصیرزاده، فرزانه، رستمی، وهاب. (۱۳۹۳). چالش‌های آموزش حسابداری در ایران از دید شاغلین حرفه و مراجع دانشگاهی. نشریه دانش حسابرسی، ۱۴ (۵۴)، ۶۷-۸۷.

صبور، محمدرضا، حاتمی، امیر مصطفی، و مرتضی، نیکروان (۱۴۰۱). تحلیل بیلیومتریکی تحقیقات صورت گرفته در خصوص خاکستر زباله‌سوز طی سال‌های ۲۰۰۰ تا ۲۰۲۰. نشریه مهندسی عمران/امیرکبیر، ۵۴ (۸)، ۳۰۲۵-۳۰۴۰.

صفرزاده، محمدحسین و خازن، آتنا، (۱۳۹۹). درخت مفهومی تئوری حسابداری، بازطراحی تدوین برنامه‌های درسی، ششمین کنفرانس بین‌المللی مدیریت، حسابداری و توسعه اقتصادی.

صفری گرایلی، مهدی، و آقایی نصراله آبادی، مصطفی. (۱۴۰۰). چارچوبی مفهومی برای آموزش حسابداری مدیریت. مطالعات حسابداری و حسابرسی، ۱۰ (۳۷)، ۹۵-۱۱۴.

فدوی، محبوبه السادات، خسروی، محسن و کریمی، فریبا. (۱۳۹۹). مطالعه تطبیقی مؤلفه‌های دانشگاه مستقل در ایران با کشورهای انگلستان، استرالیا، چین. پژوهش در نظام‌های آموزشی، ۱۴ (ویژه نامه)، ۳۲۳-۳۴۹.

کاشانی پور، محمد، جندقی، غلامرضا و رحمانی، محمد (۱۳۹۷). بررسی رابطه بین کیفیت گزارشگری مالی با افشا اطلاعات پایداری شرکت‌های پذیرفته در بورس اوراق بهادار تهران. پژوهش‌های تجربی حسابداری، ۸ (۲۹)، ۱-۲۱.

کردستانی، غلامرضا، عبدی، مصطفی، رضازاده، جواد (۱۳۹۸). طراحی الگوی منسجم گزارشگری پایداری شرکت‌ها. نشریه پژوهش‌های حسابداری مالی، ۱۱ (۴)، ۲۳-۴۴.

گنجی، سارا (۱۳۹۱). پایداری شرکتی مفهوم ناشناخته بازار سرمایه کشور. ماهنامه بورس، شماره بهمن ماه، ۳۶-۳۹.

محمدی، بهرام، کردلو، محمدرضا، رحیم‌زاده، اشکان (۱۳۹۶). ضرورت تهیه گزارشگری پایداری؛ اصول و ساختار آن. پژوهش‌های جدید در مدیریت و حسابداری، ۲۸ (۳)، ۱۰۵-۱۱۴.

مشایخی، بیتا، عطایی عظیمی، راضیه (۱۴۰۳). مروری بر ادبیات پایداری و مسئولیت اجتماعی

شرکتی در حوزه تحقیقات حسابداری در ایران. دانشگاه تهران، ۱۴۰.

مهربانی، وحید. (۱۴۰۲). بررسی تطبیقی سازوکارهای حمایت مالی دولت از نظام آموزش عالی در کشورهای منتخب (۲). ماهنامه گزارش‌های کارشناسی مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، ۳۱(۱۱)، ۱۹۶۱۴.

نوراحمدی، مرضیه، راستی، فاطمه، صادقی، حجت اله (۱۴۰۰). مروری بر پژوهش‌های انجام‌شده در خصوص خوشه‌بندی سری‌های زمانی مالی، رویکرد نگاشت دانش. پیشرفت‌های مالی و سرمایه‌گذاری، ۲(۲)، ۵۷-۲۳.

ب. انگلیسی

- Aria, M., & Cuccurullo, C. (2017). Bibliometrix: An R-tool for comprehensive science mapping analysis. *Journal of informetrics*, 11(4), 959-975.
- Bagnoli, M., & Watts, S. G. (2017). Voluntary assurance of voluntary CSR disclosure. *Journal of Economics & Management Strategy*, 26(1), 205-230.
- Bakarich, K. M., Baranek, D., & O'Brien, P. E. (2023). The current state and future implications of environmental, social, and governance assurance. *Current Issues in Auditing*, 17(1), 1-21.
- Chichilnisky, G. (1997). What is sustainable development?. *Land Economics*, 467-491.
- Didaskalou, E.A., Bafas, S.A., Alexandropoulou, A.P., Fouteris, A.E., Georgakellos, D.A. (2023). Sustainable Development and Business Strategies: An Exploratory Study of Greek Businesses. *Businesses*. 3(3), 441-459.
- Du Pisani, J. A. (2006). Sustainable development—historical roots of the concept. *Environmental sciences*, 3(2), 83-96.
- Fadavi, Mahboobeh Sadat, Khosravi, Mohsen and Karimi, Fariba. (2019). A comparative study of the components of independent universities in Iran with the countries of England, Australia, and China. *Research in Educational Systems*, 14(Special Issue), 323-349. (In Persian).
- Garcia-Torea, N., Larrinaga, C., & Luque-Vílchez, M. (2023). Bridging the understanding of sustainability accounting and organizational change. *Organization & Environment*, 36(1), 17-38.
- Gil-Marin, M., Vega-Munoz, A., Contreras-Barraza, N., Salazar-Sepulveda, G., Vera-Ruiz, S., & Losada, A. V. (2022). Sustainability accounting studies: a metanalysis. *Sustainability*, 14(15), 9533.
- Hardymont, R. (2024). Measuring Good Business: Making Sense of

- Environmental, Social and Governance (ESG) Data. *Taylor & Francis*.
- Herbert, S., & Graham, M. (2022). Applying legitimacy theory to understand sustainability reporting behaviour within South African integrated reports. *South African Journal of Accounting Research*, 36(2), 147-169.
- IEA.(2024).<https://www.iea.org/reports/meeting-power-system-flexibility-needs-in-china-by-2030>
- IFRS. (2022), www.ifrs.org/groups/international-sustainability-standards-board.
- Johnson, J. A., Sutton, S. G., & Theis, J. C. (2020). Prioritizing sustainability issues: insights from corporate managers about key decision-makers, reporting models, and stakeholder communications. *Accounting and the Public Interest*, 20(1), 28-60.
- Kashanipour, M., Jandaghi G., Rahmani, M. (2018). Financial Reporting Quality and Sustainability Information Disclosure. *Journal of Empirical Research in Accounting*, 8(3), 11-31. (In Persian)
- Kaźmierczak, M. (2022). A literature review on the difference between CSR and ESG. *Zeszyty Naukowe. Organizacja i Zarządzanie/Politechnika Śląska*, 162,275-289.
- Khozin, A., Talebnia, G., Garkaz, M., Banimahd, B. (2018). Review of the effect of ownership structure on the development of sustainability reporting level. *Journal of Accounting Management*, 11(36).1-13. (In Persian)
- Liu, B., Wang, T., Zhang, J., Wang, X., Chang, Y., Fang, D., ... & Sun, X. (2021). Sustained sustainable development actions of China from 1986 to 2020. *Scientific Reports*, 11(1), 8008.
- Mehrabani, Vahid. (2024). Comparative study of government financial support mechanisms for the higher education system in selected countries (2). *Monthly Journal of Expert Reports of the Research Center of the Islamic Consultative Assembly*, 31(11), 19614. (In Persian).
- Mohammadi, B., Kordlou, M., Rahimzadeh, A. (2017). The necessity to prepare sustainability reporting; Its principles and structure. *Journal of Research in Management and Accounting*, ۱(2), 167-176. (In Persian)
- Rahmani, A., Mahmoudkhani, M., Homayoun, S., Niakan, L. (2021). Review of the standards, guidelines and publishing status of sustainability reporting in the insurance industry. *Iranian Journal of Insurance Research (IJIR)*, 11(2), 203-237. (In Persian).
- Rousseau, D. M. (Ed.). (2012). The Oxford handbook of evidence-based management. *Oxford University Press*.
- Serafeim, G., & Yoon, A. S. (2022). Understanding the Business Relevance of ESG Issues. *Journal of Financial Reporting*, 7(2), 207-212.

- Shad, M. K., Lai, F. W., Fatt, C. L., Klemeš, J. J., & Bokhari, A. (2019). Integrating sustainability reporting into enterprise risk management and its relationship with business performance: A conceptual framework. *Journal of cleaner production*, 208, 415-425
- Sharma, M., & Rani, L. (2014). Environmentally sustainable consumption: A review and agenda for future research. *Global Journal of Finance and Management*, 6(4), 367-374.
- Spence, C., Husillos, J., & Correa-Ruiz, C. (2010). Cargo cult science and the death of politics: A critical review of social and environmental accounting research. *Critical perspectives on accounting*, 21(1), 76-89.
- Turiman, A., Suharyono, S., Firmansyah, A. (2024). Development of Sustainability in Accounting - Cognitive and Conceptual Approaches. *KnE Social Sciences*, 9(20), 176-193.
- Uddin, N., & Chakraborty, V. (2022). An Investigation of the Readability of Sustainability Reports. *Journal of Emerging Technologies in Accounting*, 19(1), 69-78.
- Van Tulder, R., Rodrigues, S. B., Mirza, H., & Sexsmith, K. (2021). The UN's sustainable development goals: Can multinational enterprises lead the decade of action?. *Journal of International Business Policy*, 4(1), 1.
- Vysochan, O. S., Hyk, V., Vysochan, O. O., & Olshanska, M. (2021). Sustainability Accounting: A Systematic Literature Review and Bibliometric Analysis. *Quality-Access to Success*, 22(185), 95-102.
- Wheelen, T. L., Hunger, J. D., Hoffman, A. N., & Bamford, C. E. (2018). Strategic management and business policy: Globalization, innovation, and sustainability. *pearson*.
- Zaker Salehi, Gholam Reza, Kaykha, Ahmad. (2019). Comparative representation of the vision and policies of higher education institutions in seven countries of the world. *Sociology of Social Institutions*, 7(16), 117-151. (In Persian).
- Zupic, I., & Čater, T. (2015). Bibliometric methods in management and organization. *Organizational research methods*, 18(3), 429-472.
- Zyznarska-Dworczak, B. (2020). Sustainability accounting—Cognitive and conceptual approach. *Sustainability*, 12(23), 9936.